

М. О. ШУЛЬГА, д-р соціол. наук

Молодь України у дзеркалі соціології//Заг. ред.
О. Балакіревої і О. Яременка. – К.: УІСД, 2001. – 210 с.

Підготовлена науковцями Українського інституту соціальних досліджень колективна монографія містить ґрунтовний аналіз характеристик молодіжного середовища українського суспільства у багатьох вимірах. Дійсно, молодь – це не лише "своєрідна модель майбутнього українського суспільства" (с. 61), але й його теперішнє. Адже старша вікова група української молоді (20–28 років) практично завершила процеси соціалізації, активно діє у всіх сферах життя суспільства. Саме молоде покоління в умовах швидких трансформацій, що їх зазнає сучасне українське суспільство, є тією соціальною групою, яка найбільш сприйнятлива для соціальних новацій. Молодь, не обтяжена багаторічним життєвим досвідом, більш оперативно і адекватно реагує на будь-які зміни.

Монографія справляє позитивне враження ґрунтовним, методологічно виваженим підходом до розгляду основних проблем, притаманних українському молодіжному середовищу, авторам удалося висвітлити більшість із них, накреслити можливі шляхи їх розв'язання. Праця написана з використанням єдиної емпіричної бази, що дозволило авторам об'єднати дослідження в різних сферах у цілісну логічну структуру. Так, монографія відкривається міркуваннями М. Міщенка щодо формування свідомості української молоді на рубежі тисячоліть (с. 7–13). Можна сперечатися з автором стосовно його бачення проблеми (М. Міщенко обґрунтовує тезу щодо вирішального впливу на молодіжну свідомість такого чинника, як нестабільність суспільства), однак слід визнати, що запропонований у "Вступі" підхід принаймні має право на існування, а намагання автора довести його переваги іноді виглядають вельми переконливо.

Змістовна частина монографії розпочинається викладом О. Балакіревої методологічних засад, якими керувалися автори при дослідженні соціальних проблем і процесів соціалізації молоді (с. 14–27). Це дозволяє читачеві не перейматися уточненням методологічних і методичних питань при ознайомленні із подальшим текстом.

Деякі науковці джерело більшості проблем, які існують в українському суспільстві, вбачають в економічній сфері. Тож не дивно, що економічній проблематиці присвячено дві глави монографії: здійснений Л. Демченко і О. Яременком аналіз сучасного стану і економічної активності молоді (гл. 2, с. 28–37) та розгляд О. Балакіревою співвідношення об'єктивних та суб'єктивних показників матеріального становища молодих людей (гл. 6, с. 79–92).

Практичне життя людини, її діяльність вирішальною мірою визначаються системою ціннісних орієнтацій, прагненням керуватися певним набором ціннісних настанов. Надзвичайно цікаві і в чомусь несподівані дані щодо ціннісних орієнтацій сучасної української молоді містить гл. 3 монографії ("Ціннісні орієнтації молодого покоління", с. 36–47, автори О. Балакірева, Н. Дудар). Власне кажучи, саме відмінність ціннісного світу молоді людини відрізняє її від представника старшого покоління, зумовлює й всі інші відмінності, життєві прагнення і намагання їх реалізувати.

Не залишилася поза увагою авторів така важлива сфера, як сімейне життя молоді. Особливості формування молодих сімей і репродуктивної поведінки висвітлюються в гл. 4 (Г. Святненко, с. 48-60).

Молода людина існує не у вакуумі, так або інакше вона вступає у численні зв'язки і відносини із соціальним оточенням, свідомо або стихійно формулює своє ставлення до суспільних інститутів. Про це йдеться у матеріалі О. Балакіревої, О. Ганюкова і М. Міщенко (гл.7, с. 93-108).

Важливою характеристикою суспільного життя молоді, ознакою її громадської активності є участь у політичному житті країни. Політичні переваги та електоральну поведінку молодих людей під час останніх виборів аналізує М. Міщенко (гл.8, с. 109-124).

За відсутності можливості або бажання відстоювати свої інтереси через легітимну діяльність (зокрема, участь у політичній діяльності і виборах), зростає небезпека соціальних конфліктів, у тому числі й у формах і виявах, прямо заборонених законом. Думки О. Ганюкова з цього приводу сприймаються як доволі переконливі й обґрунтовані (гл. 5, с. 61-78).

Проблеми функціонування молоді у громадській сфері, її ставлення до інститутів громадянського суспільства, що народжується в Україні, участі у діяльності організацій так званого "третього сектора" розглядає В. Головенько (гл. 9, с. 125-133).

Важливою характеристикою молоді, критерієм її залучення до духовної спадщини свого народу і кращих світових культурних надбань є рівень культурних запитів і потреб, притаманних молодій людині. Дозвілля, культурні запити і потреби української молоді, їх відмінності від смаків старшого покоління, тенденції щодо змін культурно-дозвіллевих уподобань аналізують О. Ганюков і Т. Бондар (гл.10, с. 134-148).

Негативні прояви у молодіжному середовищі, асоціальна поведінка, вживання наркотичних речовин, алкоголю і тютюнопаління – одна із сумних ознак сьогодення. Причини і наслідки такої ситуації, перспективні шляхи її покращення є предметом розгляду М. Варбан (гл. 11, с.149-156).

Процеси, які відбуваються у молодіжному середовищі, не повинні залишатися поза увагою української держави. Причому актуальність активної і дійової молодіжної політики визначається не лише міркуваннями на кшталт "молодь – наше майбутнє", але й тим, що вже сьогодні молоді люди – це активна і впливова частина суспільства, яка активно бере участь у процесах державотворення, впливає на демографічну ситуацію, результати виборних перегонів, багато в чому визначають обличчя молоді української держави, ставлення до неї в світі. Тож цілком логічним виглядає рішення авторського колективу завершити монографію матеріалом М. Перепелиці (с. 157-170), в якому аналізується молодіжна політика української держави, називаються основні проблеми, що постають на шляху цілеспрямованого конструктивного впливу держави на ситуацію у молодіжному середовищі, наводяться приклади вдалого вирішення цих проблем.

Безперечно, ситуація в молодіжному середовищі надзвичайно складна й багатомірною, тож неможливо в одній монографії висвітлити все розмаїття її характеристик. Автори самокритично відмічають, що "книга не претендує на повноту висвітлення всіх проблем молодого покоління" (с.5). Тим більшої поваги заслуговує рішення авторського колективу помістити наприкінці видання лінійний розподіл відповідей на одне з соціологічних опитувань, що було проведене Українським інститутом соціальних дослід-

жень спільно з Центром "Соціальний моніторинг". Це дозволяє, по-перше, отримати дані про характеристики молодіжного середовища, які не знайшли свого висвітлення у монографії, а по-друге, надає можливість читачеві оцінити обґрунтованість висновків і узагальнень, яких дійшли автори на основі аналізу результатів соціологічних опитувань.

У цілому монографія є актуальною науковою працею, що виконана на високому методологічному рівні. Матеріали, які вона містить, багато у чому в ексклюзивними. Структура монографії, її зміст і оформлення відповідають вимогам ВАК України щодо наукових видань.

*Л. М. ГЕРАСІНА, д-р соціол. наук,
професор НЮАУ ім. Ярослава
Мудрого*

Знайти себе: життєві історії випускників інтернатів /
О.Р. Артюх, О.В. Бабак, О.М. Балакірева (кер. авт. кол.) та ін. –
Український ін-т соціальних досліджень, 2001.- 201 с.

Проблеми соціального сирітства лишаються вкрай актуальними і буденними для будь-якої з пострадянських держав, що намагаються за складних умов соціально-політичної трансформації й економічної кризи наблизитися до моделі так званих "соціальних" держав, в яких стандарти якості соціального захисту слабких верств населення є досить високим.

Причини, через які діти позбуваються можливості виховуватися в рідній сім'ї, бувають досить різними, але наслідки цього однозначні й соціально-травматичні – втрата дитиною життєво необхідного сімейного оточення, відмежованість вихованця даного державного закладу від соціального життя. У дітей, що зростають в умовах фактичної відсутності батьківського піклування, спостерігаються: порушення фізичного та психічного здоров'я; деформація особистості дитини, що затримує її розвиток, а іноді й унеможливає формування позитивних людських якостей; неспроможність до повноцінного сімейного життя, виконання у майбутньому батьківських обов'язків через наслідування негативного прикладу батьків; розвиток асоціальних установок, неприйняття соціальних цінностей суспільства; кримінальні схильності й прояви, спричинені руйнівним ігноруванням дитячих прав; алкоголізацією та наркотизацією підлітків.

На педагогічні колективи інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається одне з найважливіших завдань – підготовка вихованців до самостійного життя в суспільстві та сприяння їм як можливо більш гармонійній соціалізації. Успішна соціальна адаптація (готовність до шкolu, вибір професії, організація побуту, дозвілля, спілкування), як відомо, визначальною мірою залежить від ступеня сформованості навичок самостійно вирішувати власні проблеми.

Але подальша доля випускників інтернатів складається по-різному, і це значною мірою залежить від особистих якостей дитини, вміння пристосовуватися до нових обставин, набутого досвіду, від підтримки з боку ото-